

УДК 344.13

<https://doi.org/10.34142/23121661.2022.35.06>

orcid. org/0000-0002-8703-7003

© Корабель М.Г., 2022

orcid. org/0000-0002-6019-1086

© Павленко Т.А., 2022

М.Г. Корабель, Т.А. Павленко

**ВБИВСТВО, ДОВЕДЕННЯ ДО
САМОГУБСТВА ЧИ ІНСЦЕНУВАННЯ
САМОГУБСТВА? МЕТОДИКА
РОЗСЛІДУВАННЯ**

M. KORABEL, T. PAVLENKO

**MURDER COMMITTING TO SUICIDE
OR STAGEING OF SUICIDE?
INVESTIGATION METHODOLOGY**

Анотація. У науковій статті здійснено аналіз методики розслідування доведення до самогубства та інсценування самогубства з метою приховати умисне вбивство.

Методика розслідування досліджених кримінальних правопорушень є складною та вимагає проведення значної кількості слідчих дій, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або їх перевірку в кримінальному провадженні. Спосіб доведення до самогубства є доволі складним щодо процесу розслідування кримінального провадження, оскільки факт жорстокого поводження, систематичного приниження або шантажу найчастіше відбувається в межах сімейних взаємин, без свідків та з необережною формою вини, коли особа не усвідомлювала наслідків своєї поведінки з потерпілим.

Не менш складним у розслідуванні обставин самогубства є сам процес інсценування з метою приховання умисного вбивства, коли злочинці намагаються інсценувати самогубство, через ретельне планування своїх дій або вже після вчинення кримінального правопорушення. Злочинець, усвідомлюючи невідворотність притягнення до кримінальної відповідальності, намагається відтворити подію самогубства в найменших деталях. Але навіть найідеальніший план інсценування допускає прорахунки. Аналіз механізму вчинення злочину в процесі формування версій вказує на обставини, що не відповідають послідовності подій під час самогубства. Встановлення факту інсценування самогубства зумовлено аналізом суперечливих подій під час самогубства: передсмертна записка, що не відповідає проблемам загиблого, або вчинення двох пострілів, кожен з яких є смертельним тощо.

Для виявлення такого діяння необхідно дотримуватися рекомендацій методики розслідування вбивств. Проведення всіх необхідних перевірок дозволяє встановити справжню причину смерті та правильно кваліфікувати вчинене.

Ключові слова: доведення до самогубства, інсценування самогубства, умисне вбивство, методика розслідування кримінальних правопорушень, огляд місця події, версія.

Annotation. In the scientific article the complex analysis of methodology of investigation of taking to suicide and adaptation for stage of suicide with the purpose of to hide felonious homicide. Methodology of investigation of investigational criminal offences is difficult and requires realization of far of inquisitional actions that is sent to the receipt (collection) of proofs or verification of the already got proofs in criminal realization. A method of taking to suicide is sufficiently difficult in the process of investigation of criminal realization, as a fact of legal cruelty, systematic humiliation or blackmail mostly takes place within the limits of domestic relations, without witnesses, and with the careless form of guilt, when a person did not realize the consequences of the behavior with a victim.

No less difficult in investigation of circumstances of suicide is adaptation for stage with the aim of concealment of felonious homicide, when criminals try to stage suicide, by the careful planning of the actions or already after the feaseance of criminal offence. A criminal, realizing inevitability of bringing in to criminal responsibility, tries to recreate the event of suicide in the least details. But, even the most ideal plan of adaptation for stage assumes miscalculations, analysis of mechanism of commission of crime at forming of versions, specifies on circumstances, that the sequences of events do not answer at suicide. Establishment of fact of adaptation for stage of suicide predefined by the analysis of contradictory events at suicide, for example: deathbed message that does not answer problems lost or feaseance of two shots, each of that is mortal and others like that.

For the exposure of such act it is necessary to adhere to recommendations of methodology of investigation of murders. Realization of all necessary verifications allows to set the real reason of death and correctly to characterize criminal offence.

Keywords.: taking to suicide, adaptation for stage of suicide, felonious homicide, methodology of investigation of criminal offences, review of place of event, version.

Постановка проблеми. Вивчаючи питання самогубства в контексті доведення або інсценування, необхідно звернутися до ст. 3 Конституції України, де закріплено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Право на життя також закріплено в II розділі Конституції України, а саме в ст. 27: «Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя та здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань»[1]. У випадку, коли ці права порушуються, виникає кримінальна відповідальність. Так, ст. 120 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за «доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства» [2]. Методика розслідування зазначених кримінальних правопорушень є складною та вимагає проведення значної кількості слідчих дій, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або їхню перевірку в кримінальному провадженні.

Не менш складним у розслідуванні обставин самогубства є саме інсценування з метою приховання умисного вбивства, коли злочинці намагаються

інсценувати самогубство через ретельне планування своїх дій або вже після вчинення кримінального правопорушення. Для виявлення такого діяння необхідно дотримуватися рекомендацій методики розслідування вбивств. Проведення всіх необхідних перевірок дозволяє встановити справжню причину смерті та правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній і закордонній науці питання методики розслідування самогубств та приховування вбивств через інсценування досліджувалися в роботах В. В. Аксьонова, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, Л. І. Керік, В. В. Кожевнікова, В. О. Коновалова, С. С. Обухова, А. А. Саковського та інших науковців. Проте з розвитком науки, технологій, кіберпростору розвивається й злочинність, з'являються нові способи вчинення злочинів та їх приховування, удосконалюються «старі», а отже, це потребує системного наукового підходу до розроблення та вдосконалення методів розслідування.

Метою статті є аналіз методики розслідування доведення до самогубства та інсценування самогубства як способу приховування умисного вбивства на початковому етапі розслідування.

Виклад основного матеріалу. Сукупність криміналістично-значеннєвих елементів, що утворюють криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, необхідно використовувати й під час розслідування доведення до самогубства або його інсценування, а саме:

- 1) спосіб вчинення;
- 2) спосіб приховування;
- 3) місце, час та обстановка;
- 4) особа злочинця;
- 5) особа потерпілого тощо.

Як зазначає у своїй роботі Л. І. Керік, «Доведення до самогубства відрізняється від інших кримінально-караних діянь саме способом його вчинення. Результати узагальнення кримінальних справ демонструють, що конфлікт злочинця й потерпілого був викликаний жорстоким поведінням злочинця з жертвою (55 %), систематичним приниженням людської гідності (32 %), примусом до протиправних дій (9 %), шантажем (3 %)» [3. с. 14]. У разі інсценування самогубства злочинець вчиняє дії, що притаманні саме об'єктивній стороні умисного вбивства, тобто це «умисне протиправне заподіяння смерті іншій особі» [2], що передбачено ч. 1 ст. 115 КК України. Так, об'єктивна сторона кримінальних правопорушень під час інсценування вбивства може полягати в отруєнні, повішенні, падінні з висоти, нанесенні ушкоджень гострим знаряддям, утопленні, самоспаленні, застосуванні вогнепальної зброї тощо. Об'єктивна сторона доведення до самогубства виражається в фізичному або психічному насильстві, що призводить до акту самогубства або до замаху на нього.

Доведення до самогубства може бути вчинено як умисно, так і через необережність (принаймні щодо наслідків), в той час як умисне вбивство, що

інсценується як самогубство, можна охарактеризувати як чіткий розрахунок з прямим умислом. Суб'єкт кримінального правопорушення намагається імітувати відповідну обстановку та сліди спричинення поранень від холодної чи вогнепальної зброї, умисного падіння з висоти, повішання, отруєння тощо.

При огляду місця події, де було виявлено труп особи з ознаками самогубства, по-перше, як одну із версій, необхідно перевірити можливість інсценування самогубства з метою приховання умисного вбивства, по-друге, як другу версію, доведення до самогубства. Залежно від способів інсценування, що зазначалися вище, огляд місця події та трупа може вказати на характерні ознаки. Доцільно розглянути декілька з них.

Інсценування самогубства шляхом повішання вчиняється удушенням або примусовим повішанням, отже, під час огляду трупа необхідно приділити увагу слідам на шії та голові, а також странгуляційну борозну, петлю, матеріал зашморгу. У разі задушення жертви з подальшим імітуванням повішання на тілі можуть залишитись сліди задушення руками: у вигляді круглих синців від пальців на шії; синців від пальців навколо рота; наявність залишків волокон з речі для перекриття дихальних шляхів; відсутність залишок волокон тканини від петлі на руках трупа та інші.

Спосіб в'язання петлі може вказувати на її зав'язування іншою особою, тобто неможливість виконання самостійно особою, яка хотіла вчинити самогубство. Важливо також дослідити місце та спосіб кріплення петлі, сліди пручання, що вказують на повішання іншими особами.

При розгляді інсценування самогубства із застосуванням вогнепальної зброї, як розповсюдженого методу приховування умисного вбивства, варто звернути увагу на наступні обставини. Як зазначає в своїй роботі С. С. Обухова, про інсценування самогубства свідчать такі обставини:

- 1) відсутність зброї на місці події або її наявність там, де вона не могла знаходитися;
 - 2) відсутність на трупі ознак пострілу з близької відстані (кіптяви);
 - 3) фізична неможливість загиблого заподіяти собі вогнепальне ушкодження в ту частину тіла, де воно виявлене;
 - 4) установлення, що куля, виявлена в тілі трупа, стріляна не з того екземпляра зброї, яка знаходилася на місці події;
 - 5) невідповідність положення зброї та пози трупа, що свідчить про те, що постріл зроблений іншою особою;
 - 6) відсутність стріляної гільзи на місці події (використання патронів невідповідного калібру);
 - 7) наявність двох пострілів, кожний з яких був смертельним, та ін.
- [5, с. 13].

Інсценування самогубства в результаті падіння з висоти є також розповсюдженим способом приховування умисного вбивства. Для встановлення факту вчинення кримінального правопорушення варто звернути увагу на ряд обставин. Характер тілесних ушкоджень трупа, наявність ушкоджень з іншого

боку від положення тіла відповідно до поверхні; ознаки нанесення ударів тупим предметом; сліди пальців рук на шиї або обличчі для перекриття дихальних шляхів; колото-різані рани на тілі; інші пошкодження, що відрізняються від ушкоджень, отриманих у результаті падіння; наявність ознак сутички, боротьби в тому місці об'єкта, з якого було вчинено самогубство. Відстань між трупом та спорудою, з якої, імовірно, й відбулося падіння, також може вказувати на несамотійність прийняття рішення вчинити самогубство.

З наведених способів інсценування самогубства можемо узагальнити, що на початковому етапі розслідування виявлення зазначених вище ознак є необхідними для планування версій та початку їх перевірки.

Слід підкреслити, що наявність передсмертної записки не підтверджує факт вчинення самогубства та вимагає призначення почеркознавчої експертизи для встановлення особи, що її написала. Для повноти імітування самогубства злочинець може самотійно написати записку почерком, що схожий на почерк потерпілого, або змусити жертву під погрозою застосування насильства написати її самотійно, що буде підтверджено в результаті призначеної експертизи.

Ретельний аналіз змісту такої записки може підтвердити вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 120 КК України. Пояснюючи причину прийняття такого рішення, особа може вказати на жорстоке поводження або систематичне приниження її людської гідності чи неможливість терпіти шантаж тощо.

Висновки. Ми розглянули питання початкового етапу розслідування доведення до самогубства або його інсценування з метою приховати умисне вбивство. Огляд місця події є найважливішим у плануванні версій та наступних слідчих дій для розслідування кримінального правопорушення.

Ретельність планування умисного вбивства з метою подальшого інсценування самогубства в будь-якому разі залишає сліди на місці події. Варто погодитися з думкою А. А. Саковського [6, 253], та стверджувати, що злочинці нерідко допускають прорахунки, аналіз яких при формуванні версії про подію злочину або його механізм, дає змогу виявити обставини, що суперечать природному перебігу події злочину, і стають основою для висунення версій про інсценування. Головну роль у встановленні факту інсценування самогубства відіграє виявлення негативних обставин, тобто фактичних даних, що суперечать версії про самогубство. Більшість з розглянутих в статті ознак імітування самогубства, можливо виявити лише завдяки спільній роботі слідчого з експертами криміналістами. Лише залучення експертів, які володіють спеціальними знаннями, дозволить виявити та довести факт інсценування самогубства, як способу приховування умисного вбивства.

Література

1. Конституція України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>; 2. Кримінальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>; 3. Керік Л. І. Криміналістична характеристика та основи розслідування доведення до

самогубства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.; 4. Розслідування доведення до самогубства. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практ. посіб / Керік, Л. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Харків: Одіссей, 2010. С. 62–69; 5. Обухова С. С. Расследование неочевидных убийств. БГТИ. 2008. 80 с.; 6. Саковський А. А. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 248–254.; 7. Аксьонов В. В., Кожевников В. В. До питання встановлення факту інсценування злочинів. Криміналістичний вісник. 2017. № 1 (27). С. 117–123.